

ali ako je bar s jedne strane takve kose crte više nego jedna riječ, mislim da bi mnogo bolje i preglednije bilo da se piše s bjelinama, npr. *Bivaju ispitivani / dobro gledani*. (za primjer u t. 397.), *bio sam čitao / bijah čitao* (za primjer u t. 402.), *E, ne znam. / E ne znam*. (za primjer u t. 484.).

Crtica (spojnica) pojavljuje se ponekad tamo gdje joj baš ne bi trebalo biti mjesto. Npr., u popisu glagolskih enklitika bude *sam-si-je-smo-ste-su* itd. s kratkim crticama (t. 972.), a npr. u popisu uzvikā bude s dugim crticama *ah-eh-ih-oh-uh* itd. i s kratkim crticama *a-ha, ah-ah* itd. (odvojeno zarezima) za neke kombinirane uzvike (t. 481.).

To što sam u ovom članku napisao tek je dio mojih misli o nekim dijelovima Praktične hrvatske gramatike Dragutina Raguža – o nekima od onih dijelova koji su me izazivali na pitanja. Knjigu pozdravljam kao još jednu gramatiku, kao još jedan doprinos hrvatskoj gramatičkoj literaturi, ali čini mi se da čitateljima kojima je ona namijenjena – ta gramatika nije uvijek baš praktična. Treba se nadati da će neko buduće izdanje biti ipak bolje.

Alemko Gluhak

O POSTANKU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Mario Grčević: *Die Entstehung der kroatischen Literatursprache*. Köln-Weimar-Wien, 1997., 184 str.

Početkom prošle godine u nizu *Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte* (Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest), koji uređuje Elisabeth von Erdmann-Pan-

džić iz Slavističkoga instituta Sveučilišta u Erlangenu, izašla je knjiga Marija Grčevića *Die Entstehung der kroatischen Literatursprache*. Knjiga se pojavila u nizu u kojem se objavljuju temeljna djela hrvatske kulturne baštine, napose jezične. Dosad su objavljeni sljedeći naslovi: *Juraj Dragišić und Johannes Reuchlin* (1989.), *Regiones paeninsulae Balcanicae et Proximi orientis* (1988.), *Drei anonyme Wörterbücher der kroatischen Sprache aus Dubrovnik, Perugia und Oxford* (1990.), *Venefrida* Bartola Kašića (1991.), *Nauk za pisati dobro* Rajmunda Džamajića (pretpisak iz 1639., 1991.), *Bosna Argentina. Studien zur Geschichte des Franziskanerordens in Bosnien und Herzegowina* Bazilija Pandžića (1995.), *Pisctole i evangelja: das Perikopenbuch des Ivan Bandulavić von 1613* (s rječnikom i komentarom D. Gabrić-Bagarić, 1997.). U pripravi su Divkovićeve *Besjede* te Kašićev *Hrvatsko-talijanski rječnik iz 1600.* i pretpisak njegovih *Institutiones linguae illyricae iz 1604.*

Tema koja je predmetom Grčevićeve knjige za kroatistiku je višestruko zanimljiva. Raspravljajući o položaju hrvatskog književnog jezika u tipologiji književnih jezika te različitim pogledima na njegov postanak, prati u tom okviru razvitak slavističke misli od njezinih ramih početaka u 18. st. do suvremenih kretanja. Otkrivajući uzroke zabludama i stranputice do kojih je slavistiku dovelo znanstveno neutemeljeno polazište J. Dobrovskoga o srpskome imenu kao zajedničkome imenu svih Slavena, koju su poslije od njega preuzimali i prilagođavali svojim lingvističko-političkim pogledima Šafařík, Kopitar, Miklošič, Karadžić i drugi jezikoslovci, pojašnjava nastanak pojma "srpskohrvatskog književnog jezika" i posljedice koje je za hrvatski književni jezik imalo takvo poimanje pro-

blema. Posebice se pozabavio Karadžićevim odnosom prema hrvatskome književnom jeziku, raščlanivši ga na temelju dvaju njegovih članaka – Predgovora Srpskome rječniku iz 1818. i članka Srbi svi i svuda iz 1836. (1849.) i pokazavši kako je on u tom razdoblju “evoluirao” od potpunog *nije-kanja postojanja srpskoga jezika* i književnosti do postavljanja njegovih impresivno velikih granica na slavenskome jugu.

Iz Grčevićeve se knjige jasno vidi da rana slavistička misao nije raspolagala znanstvenim aparatom koji bi joj omogućio da što točnije definira narav književnih jezika, pa tako ni hrvatskoga. Ne razlikujući organski govor, narječje, jezik i književni jezik, zamućivala je ovu temu određenjem hrvatskoga jezika sad kao kajkavskoga, sad pak kao čakavskoga, a štokavski pripisivala srpskome. Tek je moderna strukturalistička lingvistika sosirovskoga i poslijesosirovskoga usmjerena svojim dihotomijama i strogo utvrđenim lingvističkim razinama mogla odgovoriti na to pitanje i ukloniti prošlostoljetne zablude. Međutim Grčević pokazuje kako se, tomu unatoč, i u radovima suvremenih lingvista nahode ostateci starih zabluda i kako, nerijetko, znanstvena argumentacija počiva na klimavim nogama. Stoga je posebna vrijednost Grčevićeva rada u tome što insistira da se problematika strogo postavi u jezično-znanstvene okvire te da se utvrde zbiljski kriteriji kojima bi se moglo valjano odgovoriti na naslovno pitanje. To je i jedini mogući pristup ako se želi o temi bez nepotrebnih konotacija.

U uvodnome poglavlju osvijetljena je teoretska strana problema, sam naziv i sadržaj pojma književnoga jezika u suvremenome jezikoslovlju. Priklanjajući se definiciji književnoga jezika kao posebnoga oblika njegovana višefunkcionalnoga narodnoga jezika pisane ili govorene forme,

kako su je postavili i utvrdili pripadnici praške strukturalističke škole i njihovi sljedbenici (Jedlička), Grčević ističe da se za taj pojam rabe različiti nazivi. Tako u njemačkome kao istoznačnice supostoje Hochsprache, Standardsprache i Literatursprache. U hrvatskome je slično. Stariji hrvatski pisci rabili su za poseban oblik njegovana jezika, napose knjiške forme, naziv opći (općeni) jezik, a u novije vrijeme supostoje u istome značenju standardni i književni jezik. Iako u svijetu i u nas ima jezikoslovaca koji ta dva naziva ne rabe u sinonimnome značenju, oni se sinonimno upotrebljuju.

Grčevići zaključeci o naravi književnih jezika i o kriterijima pri njihovu određenju doneseni su na temelju detaljne analize vrlo bogate i funkcionalno probrane literature. Oni su vrlo zanimljivi i važni, pa ih vrijedi potanje prikazati.

Iako se velik broj lingvista, ističe Grčević, u drugoj polovici ovoga stoljeća bavio postankom hrvatskoga književnoga jezika, njihov trud nije urodio jedinstvenim gledištima. No ipak, vrijednost je tih prinosa u tom što su sterilnu salonsku raspravu podignuli do jezikoslovne razine. Naime, moderna su se istraživanja sve manje bavila općim pitanjem koliko bi se hrvatski i njegova povijest mogli razdvojiti od srpskoga, a sve više se usredotočivala na tumačenja teoretskih spoznaja o književnome jeziku i na vrednovanja konkretnih književnojezičnih oblika, odnosno njihova razvitka.

Tako primjerice, dok za R. Autyja (prije svega zbog njegova teoretskog pristupa) u 18. st. hrvatski književni jezik još ne postoji, dotle Dalibor Brozović baš u to stoljeće smješta njegov postanak, a Stjepan Babić pak govori da je on u to vrijeme već imao stoljetnu povijest. Odlučujući uzrok tim razlikama Grčević vidi unutar teoretske problematike, dotično u shvaćanju povije-

sti i pretpovijesti nekog književnoga jezika.

Autyjev pogled na povijest književnoga jezika ouhvaća prošlost književnoga jezika samo ako ona u usporedbi s današnjim književnim jezikom ne pokazuje znatnije razlike. Ako stariji književnojezični oblik iz kojeg se razvio današnji oblik književnoga jezika nije jedinstven u pravopisu, fonologiji, morfologiji, sintaksi i leksiku, R. Auty ga ne ubraja u današnji književni jezik, koji bi trebao ispunjavati sve te kriterije, biti polivalentan, za sve pripadnike nacionalne zajednice općeobvezujući i stilski iznijansirani. Neki književnojezični oblici koji ne mogu pokazati navedena obilježja po njemu su isključeni iz dijakronijskih okvira današnjeg književnoga (standardnoga) jezika, što opet posredno znači da se o postanku današnjeg književnoga (standardnoga) jezika može govoriti tek od onoga trenutka kada je dobio navedena obilježja.

Kada se povijest shvaća kao proces koji sa sobom nosi različite promjene, može se reći da prema Autyju književni jezik ne može uistinu imati povijest, jer sve znatnije promjene u njegovoj kodifikaciji koje nemaju opće značenje postaju kamenima temeljcima njegove pretpovijesti.

Osvrćući se na to pitanje D. Brozović ga je dotaknuo i u raspravama o postanku hrvatskoga književnoga jezika. Pri tome je mogao utvrditi da današnji književni jezik nije postao u 19. st. (kako je sam prvotno tvrdio), nego da se počeo stvarati ranije. Ono revolucionarno u njegovoj argumentaciji bilo je, prema Grčeviću, ne to što je vrijeme postanka hrvatskoga književnog jezika pomaknuto u 18. st. nego što je postavio teoretske temelje za takvo datiranje.

Da bi opovrgao Brozovićeve postavke, Auty se nije mogao pozivati samo na svoju definiciju književnoga jezika i tvrditi da se prije 19. st. ne može govoriti o nekome

hrvatskom standardnom jeziku, nego je "morao", kaže Grčević, književni jezik na štokavskoj osnovici prije 19. st. prikazati krajnje nejedinstvenim, pa stoga govori o hrvatskim književnim narječjima ("literary dialects"). Da je on štokavski iz druge pol. 18. st. označio kao književni jezik ("literary language"), morao bi se istodobno suglasiti s Brozovićem kada ovaj tvrdi da je u štokavskome hrvatskome od polovice 18. st. riječ o standardnome jeziku u nastajanju, jer on još uvijek nema sva obilježja modernoga standardnoga jezika. "Literary language" R. Autyja razmotren u dijakronijskoj podjeli "literary dialect – literary language – standard language", tj. kao podjeli u razvojnim etapama, nije zapravo ništa drugo doli Brozovićev standardni jezik u nastajanju, uzme li se da se to nastajanje dovršava i rezultira standardnim jezikom, što je bio slučaj kod hrvatskoga jezika. Time što Auty ikavsko-ijekavski refleks jata navodi kao najvažniju oznaku za nepostojanje jedinstvenosti štokavskoga prije 19. st., on dokazuje da ujedinjavanje štokavskoga nije moglo nastupiti prije toga vremena.

Pitanje pak koje izvire iz Isačenkove definicije književnoga jezika, na koju se oslanja R. Auty, o početku nastanka književnoga jezika, nije, dobro uočuje Grčević, poradi njezina sinkronijskog ograničenja prikladno da bi se shvatila zbiljska povijest nekog književnoga jezika. Ona, naime, ne pruža nikakav odgovor koji bi dao obavijest o razvitku književnoga jezika, nego samo dopušta takve odgovore koji se odnose na jedan vremenski određeni kontinuum više ili manje utvrđenoga književnojezičnoga stanja. To je spoznao i R. Auty i stoga je pojam standardnoga književnoga jezika dopunio novim sadržajima. Budući da je pri tome utvrdio da ono što u povijesti, odnosno pretpovijesti, ne-

koga književnoga jezika, čemu odgovara Isačenkova definicija, može dobiti mnogo šire književnojezične oblike, koji se prema jednakome shematskome postupku mogu razlikovati jedni od drugih, nije mogao pojam standardnoga jezika dopuniti samo jednim širim pojmom (“nестandardnoga jezika”). Osim toga, nije se mogao osvrnuti na sve književnojezične oblike koji se nahode u povijesti, odnosno pretpovijesti književnih jezika, tako njihov označiteljski aparat ipak nije potpun. Da bi se izgradio takav sveobuhvatni označiteljski aparat, moralo bi se pridodati mnoštvo daljih pojmova, a pri tom bi glavni problem mogao i dalje ostati nerazsvjetljen. Dalo bi se još raspravljati, veli Grčević, o tom da li jedan književnojezični oblik nazvati jednim ili drugim imenom, i još ne bi bilo jasno u kom je trenutku neki književnojezični oblik zamijenjen novim i kada se on sam po sebi može držati zamijenjenim.

Kada bi se Isačenkova definicija književnoga jezika strogo primijenila, moglo bi se (također) zaključiti da se na početak 20. st., kada je dovršen sukob hrvatskih filoloških škola, ne bi smjelo gledati kao na početak suvremenog hrvatskoga jezika, jer u to vrijeme pada epizoda u Kraljevini Jugoslaviji kada su mnogi hrvatski autori pisali ekavski. Moralo bi se, da bi se ostalo dosljednim, i to razdoblje isključiti iz postojećeg okvira današnjeg književnoga jezika. Budući da se kratko vrijeme potom (“kratko”, ponajprije u smislu razvitka književnog jezika) u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj promijenila jezična politika u kodifikaciji književnoga jezika, koji svi Hrvati nisu držali obvezujućima i zbog toga je se nisu pridržavali, bilo bi, prema istome postupku, “logično” smještati početak nastanka hrvatskoga književnoga jezika tek u razdoblje nakon Drugog svjetskog rata. Ali isto tako mogli bi se i za to vrijeme staviti pri-

govori i argumentacija voditi do apsurdna. Kako takav pristup dovodi u zabludu, slikovito pojašnjava Grčević, usporedbom s tvrdnjom da rana slavistika nije jedinstvena s današnjom slavistikom (unatoč njezinu – prema današnjim kriterijima – ne posve znanstvenom postupku), što bi trebalo značiti da se, budući da “karakteristike” današnje i nekadašnje slavistike nisu iste, u prijašnjoj slavistici ne samo ne smije gledati nikakva slavistika nego i nikakav nastanak, odnosno povijest današnje slavistike.

S. Babić pri pobijanju Brozovićeve precizno formuliranih postavka iz 1978. postupa na drugi način. On preuzima Brozovićev teorijski pristup, ali istodobno upozorava na proturječnost u njegovoj primjeni. Njegov argument, piše Grčević, kojim pobija Brozovića, glasi da u 18. st. nisu nastupile nikakve promjene koje bi se mogle protumačiti kao početak novoga književnoga jezika. Pri tome on upotpunjuje teoretski okvir rasprave oko važnog pitanja u kojem tvrdi da, ako je prvotno neki književni jezik sačinjavalo pet pokrajinskih književnih jezika, od kojih bi opstao samo jedan i postao standardnim jezikom, onda se ne bi mogla tražiti povijest nastanka toga standardnoga jezika u nekoj određenoj vremenskoj točki (trenutku) u kojoj su ostali jezici otpali, nego u vremenskoj točki kada je taj standardni jezik počeo zbilja postojati u svome prvotnom obliku, iako u toj točki još nije razvio sva svoja obilježja. Ako bi se Babićevo mišljenje, koje uzima kraj 15. st. za početak današnjega hrvatskoga književnoga jezika, i moglo prihvatiti, ipak to ne podrazumijeva da je štokavski književni jezik bio upravo u to vrijeme hrvatski književni jezik u današnjem smislu riječi. Takva bi se tvrdnja naimе bez daljnjeg mogla pobiti. S druge strane, može se pobiti, kao što je pokazano, i Brozovićeve postavka o nastavku hrvat-

skoga književnoga jezika u 18. st. Jedan način pobijanja njegove postavke, kaže Grčević, bio bi moguć i s izvanjske pozicije, primjenom Isačenkove definicije književnoga jezika, ali kao što je prije pokazano, takav postupak nema nikakvog smisla jer on pojam sinkronije spaja s pojmom dijakronije ne razrješujući na prihvatljiv način proturjeđe nastalo pri takvu spajanju.

Grčević dobro uočuje da jedini logično izveden postupak, koji bi vodio razrješnju problematike nastanka književnoga jezika kao što je hrvatski, počiva na razgraničavanju predmeta pitanja što izvire iz odnosa dijakronija – sinkronija i na razdvajanju pojma dijakronijskoga razvitka od njegove suprotnosti u pojmu sinkronijskoga stanja (npr. opća obvezatnost kodificirane norme). Prema Jedlički, valjalo bi prije svega nužno ograničiti predmet opisa: prema tome, valja razlikovati opis i karakterizaciju današnjega pisanoga jezika od njegovih starijih razvojnih etapa. Mora se voditi razlučiti sinkronijski od dijakronijskoga pristupa, pri čemu to vodi istraživanju konkretnoga pisanoga jezika u njegovu povijesnome razvitku, u promjeni i mijenama u njegovu sastavu, u njegovoj formi (i kodifikaciji) i njegovu funkcioniranju.

Nakon takve razludžbe nameće se pitanje o nastanku književnoga jezika, kojega se književnojezično stanje (intelektualizacija jezika, funkcionalno raslojavanje, normiranost itd.) razmatrano u pojedinačnim (sinkronim) odsječcima njegove povijesti ne dijeli pomoću njegovih razlika jedno od drugoga, nego se ono promatra kao dijakrono-evolutivno jedinstvo.

Na pitanje od kada se supstanca današnjega književnoga jezika upotrebljava kao instrument kultiviranog društva za zadovoljavanje njegovih složenih općidbenih potreba, tj. na način koji je specifičan za

književne jezike, a da tijekom svojega razvitka ne pretrpi prijelomne promjene u svojoj strukturi, Grčević u slučaju hrvatskoga jezika nudi samo jedan odgovor: od kraja 15. st. i to argumentira ovako:

U trenutku, u kojem se višeslojna potreba kultiviranoga društva, govoreći o stanju koje pretpostavlja oblikovani jezik, odnosno njegovo oblikovanje, na temelju novih društvenih okolnosti bitno mijenja, dolazi do promjene staroga, nastajanja novoga ili preuzimanja tuđega književnoga jezika. U hrvatskoj se književničkoj povijesti takav prijelom dogodio u XV. stoljeću, što je uzrokovalo potiskivanje relativno jedinstvenoga čakavsko-crkvenohrvatskoga književnoga jezika, odnosno njegovu preinaku i promjenu položaja, odnosno nastanak novih kulturnih središta. Pri tom su počeli nastajati novi književni jezici, među njima i onaj kojim se danas upotrebljava kao općecobvezujući hrvatski književni jezik.

Grčević ističe da su obilježja književnoga jezika tijekom njegove povijesti ovisna o pojedinačnim promjenjivim kulturnopovijesnim okolnostima i općidbenim pravima, koja se na njega polažu. To znači, da se isto tako pojedinačni književni jezici mogu među sobom jako razlikovati, kao što se njegove govorne zajednice glede njegovih govornih situacija razlikuju, kao i to da se obilježja jednoga književnoga jezika mogu tijekom njegove povijesti posve izmijeniti. Da se to zaista zbiva vidi se već po tome što do sada nije bilo moguće izraditi jedan opći opis obilježja koja su specifična za svaki pojedinačni književni jezik, a koja bi istodobno vrijedila za svaki književni jezik.

Premda se može tvrditi da je hrvatski književni jezik iz razdoblja prije 16. st., odnosno prije kasnog 15. stoljeća, u određenom smislu poslužio kao podloga za po-

četni razvitak hrvatskoga književnog jezika, ne bi ga ipak trebalo promatrati kao dio povijesti nastanka današnjega hrvatskoga književnoga jezika, tvrdi Grčević, jer se njegova struktura nije kontinuirano razvijala prema strukturi današnjega književnoga jezika. On je doživio prijelomnu, tj. nenadanu promjenu u svojoj strukturi (u sosirovskome smislu: "jezik kao sustav"), što znači da je on u svom prvotnome obliku prestao postojati i da je započeo razvitak novoga *književnoga jezika*.

Kontinuitet današnjega hrvatskoga štokavskoga književnoga jezika s kraja 15. stoljeća valja prepoznati na dvjema različitim razinama. Na prvoj, jezičnostrukturnoj, razini promatra se jezični sustav, tj. morfologija, fonologija i sintaksa. Kada se, primjerice, pri prikazivanju sintakse današnjeg hrvatskoga bez problema uspostavlja suodnos s autorima iz 18. st. (ne samo sintaktičke naravi), kao što to čini R. Katičić, veli Grčević, u svome djelu *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, to onda znači da su književni jezik onoga vremena i današnji hrvatski književni jezik jedinstveni. Činjenica što jezik starih pisaca nije posve jednak današnjem književnom jeziku razumljiva je i nije neobična ni u povijesti većine jezika koji imaju stoljetni kontinuitet. Ne ulazeći u pitanje je li imalo smisla u djelu kao što je Katičićeva *Sintaksa*, dovesti u suodnos još i starije autore, može se zaključiti da bi se to moglo napraviti ciljanim odabirom autora. S tim u svezi mora se, naravno, obratiti pozornost na to da se stariji pisci i njihova publika u pojedinim književnojezičnim predajama i njihovim djelima nisu promatrali kao književnojezične cjeline strogo odvojene jedne od drugih nego uglavnom kao cjelina u obliku pluricentričnoga sklopa. To je urodilo uzajamnim prožimanjima različitih književnih jezika. To je prožimanje najočitije i najizra-

zitivije onda kada se unose štokavski elementi u kajkavski i čakavski jezik.

Na drugoj strani, na kojoj je kontinuitet hrvatskoga književnoga jezika dokazljiv, kaže Grčević, radi se o "oblikovanju" jezika, o njegovanju jezika, koje izvire iz obrasca vlastite kontinuirane tradicije. Razmatranje njegovanja jezika daje već na prvi pogled dostatne obavijesti i upute. Već u 15./16. st. nije dubrovački književni jezik bio puki pokrajinski govor, nego jezik koji je nastao na temelju domaće tradicije (čakavskih kulturnih središta) i djelovanja nekadašnjih svjetskih književnih tendencija, koje su obilježavale renesansno i humanističko razdoblje. Funkcionalno raslojavanje toga književnoga jezika na štokavskoj osnovi zbilo se u fazi nastajanja svakodnevnih potreba i sve je više obuhvaćalo druga područja (npr. pjesništvo, prozu, liturgiju, administraciju), koja su dotad bila pokrivena drugim književnim jezicima (latinskim, čakavsko-crkvenohrvatskim). Nastanak mu je ujedno bio tijesno povezan s njegovom primjenom i njegovanjem u višim društvenim slojevima, koji su mogli rabiti neki drugi već postojeći književni jezik, npr. latinski ili talijanski.

Svijest o tom da vlastiti narodni jezik ima dovoljno *dostojanstva* (dignitas) da bi postao književnojezičnim sredstvom, razvila se već u vrijeme kada su u spise crkvenohrvatskoga književnoga jezika sve više prodirali elementi narodnoga jezika i on je poprimao obilježja koja su bila specifična za tadašnje književne jezike zasnovane na narodnome jeziku. *Dostojanstvo* toga književnoga jezika prije 15. st., koje se u njegovu bitnom dijelu zasnivalo na čakavskome, pojašnjuje zašto se u štokavskoj dubrovačkoj ljubavnoj poeziji nahodi toliko čakavizama. Ako se to pjesništvo usporedi, primjerice, s jezikom proze, prepoznaje se u njemu prečesto navezivanje

na čakavskoikavske oblike, koji su omogućivali starima da pritom sačuvaju sročni i metrički obrazac (i Gundulić još poseže za čakavsko-ikavskim u svojim pjesmama da bi mogao graditi sročne parnjake). Dalje jezično diferenciranje može se jasno prepoznati i na drugim razinama. Dubrovački književnici sloveli su glede svoga jezika (prije svega u pjesništvu) kao čistunci, dok se u njihovim proznim djelima, u kojima to kontekst zahtijeva, nahode mnogobrojni talijanizmi. U Držićevim se komedijama, primjerice, takav postupak može jasno prepoznati i u pojedinim djelima (*Dundo Maroje*). Pritom se vidi da su dubrovački književnici svjesno postupali s jezikom kako bi ga "podignuli" na višu razinu na kojoj se on udaljio od organskoga govora. Međutim, dubrovački su književnici postali obrascem mnogim autorima u cijelome hrvatskom kulturnom prostoru – izravnim obrascem prije svega starodalmatinskim čakavskim piscima – znatno utječući na razvitak sveukupnoga hrvatskoga književnojezičnoga razvitka. "Ponovnim otkrićem" njihovih djela početkom 19. st. izvršio je njihov jezik vjerojatno svoj posljednji znatan utjecaj i to na jezične reformatore *ilirskoga pokreta* pod vodstvom Lj. Gaja.

Razvitak i njegovanje natpokrajinskog književnoga jezika na štokavskoj osnovici, kaže Grčević, ne treba pripisivati samo dubrovačkim piscima, jer Dubrovnik, na rubu kulturnoga prostora, bez odziva iz drugih krajeva nije imao snage za to. Vjerojatno najznatniji prinos proširenju i normiranju štokavskoga kao osnovice natpokrajinskoga književnoga jezika učinio je čakavac B. Kašić, koji je 1604. objelodanio prvu hrvatsku gramatiku i kao podlogu za opći književni jezik predložio štokavski. Značenje njegove filološke djelatnosti načelno je vrlo visoko vrednovano, ali pri is-

traživanju povijesti nastanka današnjega hrvatskoga književnoga jezika, što je slučaj i s nekim drugim starijim autorima, nije dovoljno uzimano u obzir.

Dalji odlučujući utjecaj na proširenje i učvršćenje toga jezika izvršili su bosanski franjevci, npr. Matija Divković. Njihovo značenje postaje jasnije ako se uzme u obzir da su oni djelovali kao spona između Dalmacije i Slavonije, gdje se poticalo književnojezično ujedinjavanje u onda mogućim okvirima i istodobno podupirala neophodna jezičnokulturna razmjena unutar kulturnoga prostora. U prinosima koji se bave jezikom bosanskih franjevac zajedničko je to da se govori o jednome jeziku koji se, iako obilježen mjesnim govorima, posredstvom književnojezičnih obrazaca naslanja na stare književnojezične oblike, pokazuje izgrađen leksik, ima složenu sintaksu i poznaje različite stilove.

Pri razmatranju nejedinstvenoga pravopisa i manjkave kodifikacije starijega hrvatskoga štokavskoga književnoga jezika često se ide za tim, upozorava Grčević, da se uz tu činjenicu vezuje nedostatak svake norme. Stariji štokavski književni jezik ipak je imao normu kojoj su granice u njezinoj povijesti bile šire nego što je inače u granicama kodificirane norme modernoga književnoga jezika. U svijesti tadašnjeg vremena nisu nejedinstveni pravopis i nepostojeća opća kodifikacija držani problemom, kao što se to radi u današnje vrijeme, već stoga što je broj onih, koji su mogli pisati i čitati bio dosta malen, pa nepostojeća natpokrajinska kodifikacija nije niti mogla biti preprekom u književnojezičnoj komunikaciji.

Pokušaji kodifikacije, kojih je bilo u povijesti hrvatskoga štokavskoga književnoga jezika, slamali bi se redovito na teritorijalnoj i političkoj rascjepkanosti hrvatskih štokavaca, čakavaca, i kajkavaca. Unatoč

svemu tome i unatoč svim njegovim divergencijama, taj se književni jezik pobrinuo da se hrvatski kulturni prostor održi kao čvrsta kulturnopovijesna cjelina. Na istim su se pozicijama našii, kaže Mario Grčević, i utemeljitelji slavistike, iako to nije bilo u skladu s njihovim pogledima na problematiku, a njihova logika zaključivanja o kulturnonacionalnoj podjeli južnih Slavena to jasno dovodi u pitanje.

Budući da je u 19. i na poč. 20 st. jezikoslovna znanost pod utjecajem romantike i mladogramatičara veličala "čisti" narodni jezik, koji se u hrvatskoj književnosti nahodio prije 19 st., nije njezina književnojezična izgradnja priznata kao takva, nego je obezvrjeđivana kao "nepoznavanje narodnoga jezika". S tim u svezi krajnje posljedice imale su vjerojatno tvrdnje glasovitoga hrvatskoga filologa V. Jagića, npr. one da su slavonski gramatičari bili doduše dobri domoljubi, ali njihova djela nisu ništa drugo doli nedostatna vrela. Taj pogled V. Jagića preuzeli su drugi hrvatski istaknuti mladogramatičari, npr. T. Maretić. Veliki dio važnih djela hrvatskoga književnoga jezika prije 19. st. ti su autori ocijenili u jezičnome smislu lošima i istodobno ih zbog njihove nejedinstvenosti, npr. na pravopisnoj razini, odbacili.

U nekim krugovima novije suvremene jezikoslovne znanosti, tvrdi Grčević, u kojima su se uglavnom mogla naći nedostatan vrednovanja povijesti hrvatskoga jezika, koja počivaju na navedenim temeljima, nije se mogla razviti rasprava o kontinuitetu, odnosno o književnojezičnosti prije 19. st. jer su se držali strogih, gotovo matematički točnih definicija koje su odgovarale samo aktualnom obliku mnogih modernih književnih jezika, pa stariji hrvatski jezik nisu mogli smjestiti u tako postavljene okvire. Dok za mladogramatičare hrvatski književni jezik prije 19 st. nije sadržavao

dovoljno narječnih posebnosti dotičnog vremena i mjesta, dotle je taj isti književni jezik za modernu jezikoslovnu znanost morao biti skovan "po narodnu" da bi mu priznala ikakav književnojezični status.

Tim naivnim filološkim pogledima koji su na raspravu o postanku književnoga jezika u ovom stoljeću trajno utjecali pridolazi – neovisno o postavkama koje počivaju na mitovima – veli Grčević, neizravno i jezičnopolitički utjecaj. Naime, pitanje o postanku književnoga jezika postavljalo se u državama u kojima je on bio u uporabi, a one su njegovu opstojnost ignorirale. Kako je izgledalo okružje u kom je domaća kroatistika pokušavala razriješiti pitanja hrvatskoga jezika i njegove povijesti, zrcali se npr. u tom da je hrvatski još gotovo 50 godina nakon Drugog svjetskog rata bio "nep priznat" jezik, ali se ipak u tih 50 godina razvio u svjetski jezik na kojem je bila napisana većina zabranjenih jezičnih priručnika.

Iako su u posljednje vrijeme mnogi nedostaci uklonjeni, piše zaključno Grčević, kroatistici predstoji još izradba važnoga poglavlja o povijesti nastanka hrvatskoga književnoga jezika. Pri tom se misli prije svega na jezična istraživanja i sintetičke prikaze, koji će počivati na tekstovnim analizama. Bez njihove izradbe ne mogu se prinosi, koji obuhvaćaju društveno-kulturne datosti, povijest filologije i književnosti, promatrati kao (potpuni) opisi povijesti hrvatskoga književnoga jezika. Bjelodano je da će u tim radovima jeziku hrvatske crkvene književnosti pripasti istaknuto mjesto, budući da mnogo toga navješćuje da je upravo ona tijekom stoljeća izvršila veoma važan utjecaj na oblikovanje književnoga jezika i pritom znatno (su)odredila i današnju normu.

Do nas još nisu doprli odjeci Grčevićeve knjige u svjetskoj slavistici, u prvome

redu njemačkoj, ali je nedvojbeno da će ona uzdrmati učmale "klanove" i otvoriti pitanje revizije kriterija u definiranju pojma književnoga jezika i određivanju njegova sadržaja, pa tako i hrvatskoga književnoga jezika. Da bi postala pristupačnija

široj hrvatskoj javnosti, ovu izuzetno vrijednu i visokom znanstvenom akribijom napisanu knjigu trebalo bi objaviti i u hrvatskome prijevodu.

Nataša Bašić

VIJESTI

OSNOVANO VIJEĆE ZA NORMU HRVATSKOGA JEZIKA

Briga za književni jezik i njegov razvoj važna je sastavnica svakoga književnoga jezika, a očituje se u brizi za jezičnu normu. Za prošloga režima tu brigu vodilo je Hrvatsko filološko društvo i Matica hrvatska. Nastankom slobodne hrvatske države pri Matici hrvatskoj obnovljeno je Jezično povjerenstvo i ono je napravilo neke tada bitne poslove, u prvome redu za pravopis, ali se ubrzo ugasilo. Prijeka potreba za jednim takvim tijelom potakla je dr. Nedjeljka Mihanovića da u Saboru osnuje Vijeće za hrvatski jezik, ali ono nikada nije zaživjelo. Ni daljnja uporna nastojanja nekoliko zastupnika nisu imala uspjeha. Tada je došlo do spoznaje da Sabor i nije najpovoljnije mjesto za takvo tijelo. Nastojanjem istaknutih jezikoslovaca 16. ožujka, u Dane hrvatskoga jezika, Vijeće za jezikoslovlje i hrvatski jezik u Ministarstvu znanosti i tehnologije osnovalo je Vijeće za normu hrvatskoga jezika. Članovi toga vijeća su dr. Stjepan Babić, dr. Dalibor Brozović, dr. Sanda Ham, dr. Miro Kačić, dr. Radoslav Katičić, književnik Tomislav Ladan, dr. Mladen Machiedo, dr. Mile Mamić, dr. Milan Moguš, dr. Marko Samardžija, dr. Stjepko Težak i dr. Stojan Vrljić. Za predsjednika je izabran S. Babić.

Članovi nisu izaslanici svojih ustanova, ali je vidljivo nastojanje da budu zastupane različite znanstvene i kulturne ustanove, Akademija, katedre za hrvatski književni jezik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Leksikografski zavod, Društvo hrvatskih književnika. Ujedno je postignuto da budu zastupani i različiti naraštaji. Devetorica su profesori hrvatskoga jezika, a od trojice ostalih jedan klasičar (R. Katičić), dvojica romanisti (M. Kačić i M. Machiedo), ali svi ugledni stručnjaci. R. Katičić samo formalno nije kroatist, a M. Kačić se uključio u čisto kroatističke poslove. Zbog posebne brige za cjelinu hrvatskoga književnoga jezika u Hrvatskoj i BiH jedan je član i iz BiH.

Vijeće će djelovati pri Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a zadatak će Vijeća biti, kako mu ime kaže, briga za normu, pogotovu u onom dijelu koji je dogovorne naravi ili, drugim riječima, briga za hrvatski književni jezik. Vijeće će u načelu biti savjetodavno, ali ipak tako da će imati jak utjecaj na normativne odluke državnih organa, posebno u djelima koja financira država i koja se izdaju za škole. Nakon početnih organizacijskih poslova, Vijeće će se uhvatiti u koštac s bitnim poslovima hrvatskoga književnoga jezika.